

нанты профессионального самосознания и самооценки, которые способствуют личностной зрелости и формированию у будущих специалистов социномических профессий уверенности и оптимизма, которые активизируют их учебную и профессиональную деятельность, способствуют желанию получить профессиональные знания, развивать свои коммуникативные качества и способности.

Ключевые слова: профессиональное самосознание, профессиональная деятельность, личностная зрелость, будущие специалисты социномических профессий, самоутверждение, самооценка, общение, коммуникативная компетентность.

ONUFRIEVA L. A.

STUDY OF THE PSYCHOLOGICAL DETERMINANTS OF SELF-CONSCIOUS PROFESSIONAL AND PERSONAL MATURITY OF FUTURE PROFESSIONALS OF SOCIAL PROFESSIONS

This article studies the need for targeted professional training of students to ensure positive dynamics of the leading psychological determinants of the development of professional identity and personal maturity of future specialists of social professions. Investigates the psychological determinants of the development of professional identity and self-esteem that contribute to personal maturity and the formation of future professionals of social professions of confidence and optimism, which activate their educational activities, promote the desire to acquire professional knowledge, develop their communicative skills and abilities.

Key words: professional identity, professional activities, personal maturity, future specialists of social professions, self-esteem, communication, communicative competence.

Стаття надійшла до редколегії 15.02.2013 року.

УДК 159.9

ОПАНАСЕНКО Л. А.

Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТРУКТУРИ НАВЧАЛЬНОГО ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

У статті розкриваються методологічні засади вивчення психологічної структури навчального цілепокладання у юнацькому віці. Зазначено, що психологічна структура навчального цілепокладання має рівневу структуру. Дослідження психологічної структури навчального цілепокладання старшокласників здійснюється через залучення учнів до анкетування та створення індивідуальних і групових метаплан-карт.

Ключові слова: цілепокладання, юнацький вік, навчальне цілепокладання, когнітивний рівень, особистісний рівень, діяльнісний рівень, емоційно-вольовий рівень, анкетування, метаплан.

Питання методології традиційно відноситься до наукової діяльності і часто пов'язується саме з теоретичними засадами тієї чи іншої сфери наукового пізнання, проте саме методологічна основа є стрижневим компонентом для побудови ефективної галузевої практики.

Сьогодні поруч із методологією науково-дослідної діяльності поступово формується методологія практичної роботи, що свідчить про її функціонування як засобу зв'язку науки і практики. Незаперечним є той факт, що саме методологія визначає структуру знань, місце та роль різноманітних форм і методів діяльності для побудови конструктивних систем у практичній сфері. Інакше кажучи, методологія визначає специфіку організації діяльності, забезпечує її продуктивність.

Серед актуальних питань психологічної теорії та практики в освітній діяльності особливе

місце займають методологічні засади вивчення психологічної структури навчального цілепокладання у юнацькому віці.

Науковий інтерес дослідників до зазначеної проблеми багато у чому пояснюється недостатньо вивченою структурою цілепокладання у навчальній діяльності; і як результат – відсутністю адекватного психологічного інструментарію для здійснення емпіричних досліджень, а отже, і проведення поперечних зрізів практичними психологами навчальних закладів щодо сформованості структурних компонентів навчального цілепокладання у старшокласників; неможливістю побудови належної розвивальної чи корекційної роботи з тими учнями, які відчують труднощі у процесі формування значущих цілей у навчанні.

Окрім аспектів методологічних засад вивчення структури навчального цілепокладання

у юнацькому віці детально досліджувалися різними науковцями: методологія вивчення навчальної діяльності розкрита у роботах Г.Х. Валеєва, В.І. Загвязинського, В.В. Краєвського, О.М. Новікова; психологія навчальної діяльності у юнацькому віці охарактеризована у дослідженнях В.В. Воронцової, В.Н. Каразіної, В.В. Костіної, О.Л. Мерзлякової, О.М. Реви, О.А. Шепелевої; структурні компоненти цілепокладаючої діяльності визначено Л.І. Дідковською, А.Ф. Коганом, С.Д. Максименком, С.М. Панченком, О.В. Посацьким, Н.Л. Рудою, В.В. Русовою, Ю.М. Швалбом та ін. Не зважаючи на ґрунтовні дослідження сучасних науковців та результати наукового пошуку попередніх поколінь, і досі у психолого-педагогічній науці та практиці залишається невивченою ця фундаментальна проблема. Саме тому метою статті є: визначити психологічну структуру навчального цілепокладання у старшому шкільному віці та методологічну основу її дослідження.

Період навчання у школі, що позначається як юнацький або старший шкільний вік, – важливий етап у житті особистості. Він характеризується особливими, специфічними саме для цього етапу, психологічними змінами у свідомості старшокласника та в особистісній структурі його навчальної діяльності.

В.В. Костіна зазначає, що до загальних особливостей навчальної діяльності у юнацькому віці доцільно віднести:

- інтенсивне інтелектуальне дозрівання, провідна роль у якому належить розвитку мислення; перехід учнів до вищих рівнів абстрактного й узагальнюючого мислення;
- більш усвідомлене і міцне оволодіння логічними операціями; наукові поняття постають не тільки предметом вивчення, а й інструментом пізнання, аналізу і синтезу;
- відчутнішою стає потреба у науковому обґрунтуванні та доведенні положень, думок, висновків, критеріями істинності котрих виступають не конкретні факти дійсності, а логічні докази;
- розвиток самоспостереження, самопізнання, прагнення до самовиховання, самозобов'язання; відзначається посилення самоконтролю;
- навчальна діяльність спрямована на формування критичного ставлення до інформації, загальних життєвих компетенцій та сприяє успішній соціалізації особистості;
- у навчальній діяльності у юнацькому віці активно формуються нові навчально-пізнавальні потреби, інтереси, мотиви та цілі; вона набуває більш цілеспрямованого та самокерованого характеру [1].

Навчальна діяльність у старшому шкільному віці набуває зрілих форм (свідома система мотивації, активне формування здатності до самоаналізу, саморозвитку і самореалізації; вибір та побудова подальших освітніх траєкторій). Основними особливостями навчання, відповідно до точки зору Л.В. Потапчук, є: вікова динаміка ставлення до навчальної діяльності (з поступовим усвідомленням її значущості); диференціювання у змістовій характеристиці навчальної діяльності; активне формування структурних компонентів навчального цілепокладання [3].

Навчальне цілепокладання старшокласників полягає у стані активізації пізнавальної діяльності, спрямованої на задоволення вже поставлених навчальних цілей, створення допоміжних та нових цілей; це стан активного прагнення, мотиваційної напруги в освітньому процесі. Навчальне цілепокладання виступає регулюючою силою активності особистості учня старших класів у процесі навчання, який залишається провідним на цьому етапі життя дитини.

Розглядаючи психологічні особливості цілепокладання, А.В. Хуторський констатує той факт, що у розмаїтті навчальних цілей провідними серед них можуть бути особистісні, предметні, креативні та когнітивні цілі [5]. Представимо їх у вигляді схеми (рис.1).

Доцільно зауважити, що в основі побудови тієї чи іншої цілі навчальної діяльності лежить гостра потреба самовизначення у юнацькому віці. Самовизначення старшокласника – процес свідомого орієнтування, спрямування, регулювання, інтегрування цілісного процесу самореалізації потенціалу юної особистості; це – багатовимірне поняття, що охоплює різні сфери життєдіяльності (світогляд, життєві плани, призначення, соціальну активність тощо). Самовизначення старшокласника – складова частина процесу соціалізації юної людини (засвоєння і відтворення певної системи знань, норм і цінностей, завдяки котрим індивід може бути повноцінним членом суспільства). С.М. Панченко наголошує на тому факті, що визначення особистої позиції, усвідомлення життєвих перспектив та цілей старшокласників повинні відзначитися реалістичністю, відповідати їх власним інтересам, можливостям, соціальним потребам, що потребує формування чіткої системи саморефлексії та саморегуляції [2].

Становлення процесу самовизначення та оволодіння своєю суб'єктністю, яка ґрунтується на функціонуванні рефлексивних механізмів, виступає провідним чинником актуалізації тенден-

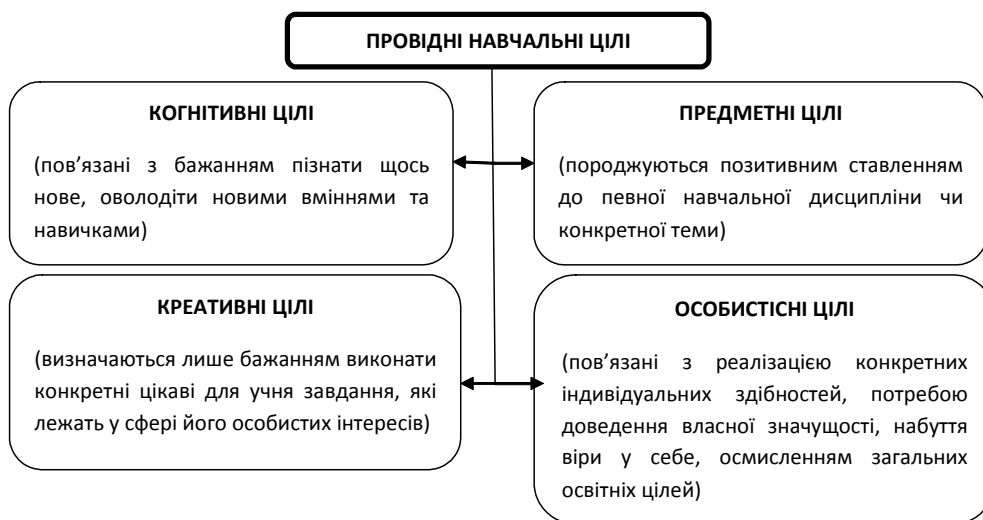

Рис. 1. Провідні навчальні цілі за А. В. Хуторським

цій цілепокладання як вікової характеристики внутрішнього світу старшокласників. Результати самовизначення, у свою чергу, стимулюють самоаналіз, самопізнання, переосмислення свого «Я». «Я-концепція» та формування «Я-образу» у юнацькому віці постають центральною ланкою самосвідомості. Вона поєднує у собі пізнавальні, інтелектуальні риси суб'єкта, афективну складову та діяльнісний компонент, основними структурними елементами котрою є: формування і формулювання цілі; визначення змісту навчальної діяльності; окреслення умов досягнення навчальних цілей; визначення необхідних для досягнення навчальних цілей засобів; діяльність старшокласника по досягненню поставлених цілей; рефлексія; попередній досвід цілепокладання.

Цілепокладання у навчанні – процес не лише рефлексивний, а й досить емоційний: у результаті реалізації попередніх цілей з досягнення позитивного чи негативного результату особистість юної людини відчуває відповідно позитивні чи негативні емоції, пов'язані з новим особистим досвідом; формуючи нові навчальні цілі старшокласник проживає передчуття майбутнього «тріумфу» чи «поразки», прогнозуючи майбутні результати від досягнення тієї чи іншої мети.

Аналізуючи вищезазначене, визначимо рівні психологічної структури навчального цілепокладання у юнацькому віці, а саме: когнітивний; особистісний; діяльнісний; емоційно-вольовий. Представимо рівні психологічної структури навчального цілепокладання у вигляді схеми (рис. 2).

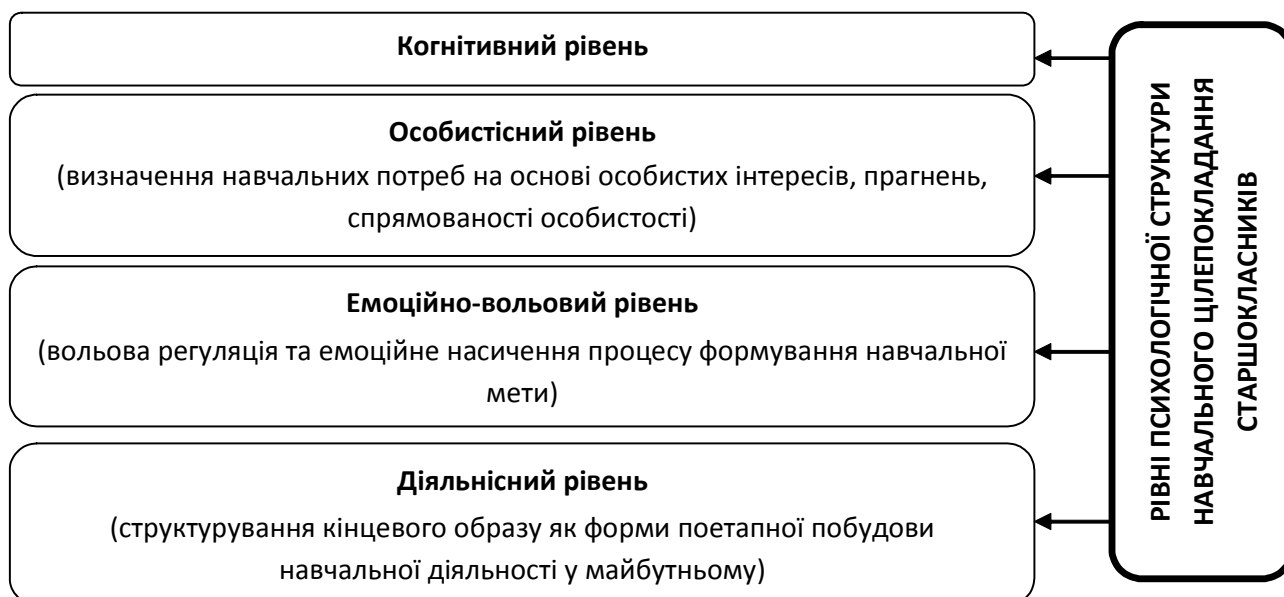

Рис. 2. Рівні психологічної структури навчального цілепокладання старшокласників

Розглянемо більш детально складові компоненти кожного рівня навчального цілепокладання у юнацькому віці, представлені у табл. 1.

Зазначені структурні компоненти надають специфічної спрямованості кожному з визначених рівнів: когнітивний рівень направлений на пізнання, особистісний – на самоусвідомлення; діяльнісний – на процесуальність цілепокладаю-

чої діяльності, а емоційно-вольовий – на афективний характер процесу утворення нових навчальних цілей. Представимо узагальнюючу схему психологічної структури навчального цілепокладання (рис. 2).

Визначення структурних компонентів навчального цілепокладання у юнацькому віці стає підґрунтям отримання емпіричних даних

Т а б л и ц я 1

Компоненти рівневої структури навчального цілепокладання у юнацькому віці

Рівень навчального цілепокладання	Його компонентна структура	Особливості компоненту
Когнітивний рівень	Пізнавальний інтерес до змісту навчальної діяльності	Інтерес, пов'язаний зі змістом навчальної діяльності, який спонукає пізнати нові факти, опанувати теоретичними знаннями й узагальненими способами дій, проникати у сутність явищ
	Соціально-прагматичний інтерес до змісту навчальної діяльності	Інтереси, пов'язані з тим, що лежить поза самою навчальною діяльністю (прагнення одержати схвалення, високі оцінки; бажання бути першим, зайняти гідне місце у групі)
Особистісний рівень	Самопізнання	Визначення власних сильних та слабких сторін у навчальній діяльності
	Самоаналіз	Уміння споглядати внутрішні рухи у собі у процесі засвоєння знань
	Самооцінка	Загальне оцінювання особистих навчальних можливостей
	Самовизначення	У структурі навчального цілепокладання доцільно розрізняти: ціннісне, професійне, світоглядне (відповідає інтересам, можливостям та особистісним потребам у навчанні)
	Саморозвиток	Побудова подальших освітніх траєкторій
	Внутрішня мотивація особистості	Розгалужена система навчальних мотивів (когнітивний мотив, мотив самореалізації та самоствердження, суспільно-орієнтовальний мотив, мотиви відповідальності, гуманістичні та матеріальні, мотиви ідентифікації з ідеалом)
	Я-образ	Адекватне сприйняття себе, уявлення про свої якості та риси характеру, ставлення до себе; визначення власної індивідуальності, а отже, й індивідуальної картини навчальної діяльності
Рефлексія	Проспективна (роздуми про майбутню навчальну діяльність), ретроспективна (служує для аналізу навчальної діяльності) та ситуативна рефлексія (виступає у ролі самооцінки у певній навчальній ситуації)	
Діяльнісний рівень	Перцептивна діяльність	Інтелектуальні дії, спрямовані на впізнання та ідентифікацію навчального матеріалу
	Мисленнева діяльність	Інтелектуальні дії, спрямовані на синтез, абстрагування, узагальнення, класифікацію навчальної інформації
	Мнемічна діяльність	Інтелектуальні дії, спрямовані на селективність навчальної інформації, її структурування, збереження та актуалізацію
	Визначення далеких навчальних цілей (перспективні)	Формування і формулювання цілей на основі визначення змісту навчальної діяльності відносно власного майбутнього; окреслення умов досягнення навчальних цілей; визначення необхідних для досягнення навчальних цілей засобів та конкретизація дій
	Визначення ближніх навчальних цілей	
Емоційно-вольовий рівень	Емоційний відгук	Емоційна реакція на задоволення вже досягнутих цілей та емоційне насичення процесу побудови нових
	Самоконтроль	Усвідомленість регуляції власних станів у навчанні на основі порівняння їх з суспільними нормами й уявленням мікро- та макросередовища про освіту
	Саморегуляція цілепокладання	Істотні особливості організації й управління внутрішньою та зовнішньою активністю суб'єкта у процесі засвоєння знань, умінь та навичок

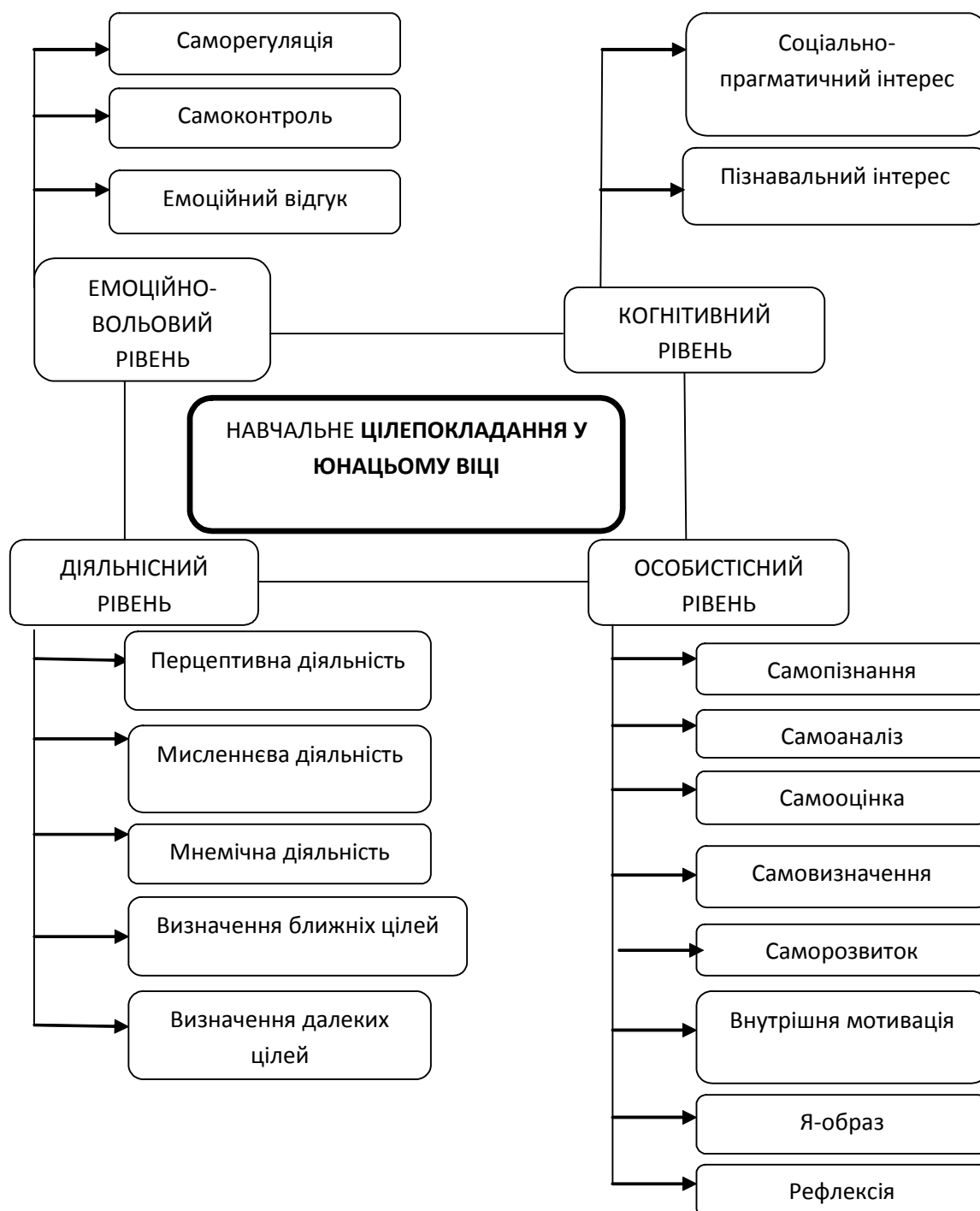

Рис. 2. Структура навчального цілепокладання у юнацькому віці

щодо сформованості його загальної структури за допомогою анкетування учнів. До структури такої анкети увійшли 4 основні блоки питань, пов'язаних зі специфікою утворення цілей у навчанні старшокласників, а саме: 1) вивчення спрямованості інтересів учнів; 2) дослідження мотиваційної основи навчальної діяльності особистості; 3) окреслення загальних дій у структурі навчального цілепокладання; 4) діагностика афективних характеристик цілепокладання у навчанні. Пропонуємо один із варіантів психологічного інструментарію вивчення психологічної

структури навчального цілепокладання – анкета для старшокласників «Моє навчання сьогодні та у майбутньому». Бланк анкети наводиться нижче.

Анкета для старшокласника
**МОЄ НАВЧАННЯ СЬОГОДНІ
ТА У МАЙБУТНЬОМУ**

Інструкція. Запрошуємо Вас взяти участь у психологічному опитуванні на тему: «Моє навчання сьогодні та у майбутньому». Перед Вами ряд тверджень, які стосуються Вашого навчання, оцініть кожен із варіантів за шкалою: «3» –

відповідає реальному характеру мого навчання цілком чи значною мірою; «2» – характеризує моє навчання деякою мірою; «1» – це твердження мене не характеризує; «0» – не знаю, не замислювався над цим, важко визначитися. Оцінити необхідно кожне з наведених тверджень. Ваша робота з анкетною буде корисною, якщо Ви відпо-

відатимете на запитання щиро та відверто. Заздалегідь дякуємо!

Назва ЗОШ _____

Клас _____

ПІБ _____

№	Твердження / Варіанти відповідей	Ранжування відповідей			
		3	2	1	0
I блок. МОЇ НАВЧАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ					
1	Під час навчання для мене є цікавим:				
	Зміст усіх навчальних предметів				
	Зміст деяких навчальних предметів, необхідних для майбутньої професії				
	Зміст тих навчальних дисциплін, які викладає хороший педагог				
	Виконання цікавих та творчих завдань				
	Розробка власних проектів				
	Прагнення долучення до загальної культури				
	Збереження духовних цінностей народу				
	Можливість поширити світогляд, ерудованість				
	Можливість отримати додаткові знання				
	Можливість самореалізуватися				
	Можливість використання знань на практиці				
	Отримання схвалення навколишніх				
	Підготовка до ЗНО				
	Підготовка до майбутньої професії				
	Можливість для прояву особистої активності, творчості				
2	У вільний від навчання час мені подобається:				
	Читати книги				
	Дивитися телевізор				
	Спілкуватися з друзями				
	Проводити час у соціальних мережах				
	Слухати музику				
	Відвідувати театри, кіно, музеї				
	Допомагати батькам				
	Займатися науково-пошуковою діяльністю				
	Займатися творчою діяльністю				
	Займатися спортом				
	Займатися улюбленою справою (хобі)				
II блок. МОЇ НАВЧАЛЬНІ МОТИВИ					
1	У навчальній діяльності для мене дуже цінним є:				
	Душевна гармонія і спокійна совість				
	Цікава творча робота				
	Можливість самореалізуватися				
	Можливість виділитися серед інших, бути яскравою індивідуальністю				
	Навчатися не гірше інших				
	Суспільне визнання, успіх				
	Освіченість, культура				
2	У навчанні для мене характерним є:				
	Підготовка до своєї майбутньої професії				
	Усвідомлення свого розвитку				
	Усвідомлення необхідності знань				
	Бажання бути кращим, ніж є				
	Бажання бути успішним				
	Бажання бути таким, як і всі				
	Відсутність бажання навчатися				
	Бажання навчатися лише з певних дисциплін				

Продовження

№	Твердження / Варіанти відповідей	Ранжування відповідей			
		3	2	1	0
3	Я навчаюся тому що:				
	Саме з допомогою навчання я зможу довести свою значущість				
	З допомогою навчання я можу самореалізовуватися				
	Це просто цікаво				
	Це корисно для мене				
	Усі навчаються				
	Не знаю чому				
4	У навчанні я більш за все прагну				
	Вивчити основний матеріал підручників				
	Засвоїти основні поняття				
	Стати більш обізнаним з певних питань, з певної дисципліни				
	Якісно підготуватися до ЗНО				
	Навчитися самостійно здобувати знання				
	Глибше, ніж того вимагає програма, розглянути окремі питання теми, яка мене зацікавила				
	Навчитися організувати своє навчання (ставити цілі, складати реальний план, виконувати його)				
	Розвивати свої здібності				
	Навчитися аргументувати свою точку зору				
	Бути ерудованою людиною				
	Отримувати хороші оцінки				
5	Я переконаний у тому, що:				
	Навчання надає можливість краще орієнтуватися у навколишньому світі				
	Якісне навчання забезпечить можливість хорошого заробітку у майбутньому				
	Необхідно сконцентруватися тільки на тому, що важливо для майбутньої професії				
	Навчатися повинен кожен				
	Без навчання не можна розвинути свої розумові здібності				
	Навчання дає мені можливість бути не гіршим за інших				
	Навчання – це цікаво				
	Мої знання надають мені впевненості у собі				
	Нашій країні потрібні розумні люди				
	Навчання у школі цікаве і різноманітне				
6	Під час навчання у школі для мене є важливим:				
	Міцні знання з навчальних дисциплін				
	Формування загальної культури				
	Розвиток здібностей				
	Досвід спілкування з людьми				
	Підготовка до дорослого життя				
7	Краще навчатися у школі мені заважає:				
	Складність основних предметів				
	Перевантаження навчальними заняттями				
	Розмаїття інтересів				
	Відсутність інтересу до навчання				
	Сімейні проблеми				
	Лінь				
	Спілкування з друзями				
	Здоров'я				
	Відсутність вольових якостей				
	Цікаве життя поза школою				
8	Я самокритично оцінюю своє навчання				
9	Я ніколи не прислухаюся до критики інших людей				
10	Я добре усвідомлюю те, чого прагну від життя				
11	Найкращим стимулом для мого навчання є матеріальне заохочення (подарунки та гроші від батьків)				
12	Найкращим стимулом для мого навчання є висока оцінка				

Продовження

№	Твердження / Варіанти відповідей	Ранжування відповідей			
		3	2	1	0
III блок. МОЯ НАВЧАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ЇЇ ПЛАНУВАННЯ					
1	У навчанні мені дуже легко сприймати нову для мене інформацію				
2	Я швидко засвоюю навчальний матеріал				
3	Мені легко пов'язати вивчений матеріал з новою навчальною інформацією, знайти між ними зв'язки та відмінності				
4	Я з легкістю узагальнюю попередній досвід навчальної діяльності				
5	Мені відносно легко класифікувати навчальний матеріал				
6	У навчальній діяльності я добре структурую навчальний матеріал				
7	Я довго пам'ятаю вивчені теми, добре знаю основні правила та поняття				
8	Я відчуваю значні труднощі у навчанні				
9	Коли мені щось подобається вивчати, я продовжую цікавитися певною темою чи предметом поза уроками				
10	Для того, щоб виконати те чи інше завдання, мені слід добре обдумати хід його виконання				
11	Я виконую те чи інше завдання тільки за умов наявності всіх необхідних засобів для його виконання вдома				
12	Якщо я дійсно чогось забажаю досягти, я завжди знайду спосіб це зробити				
13	Я уже визначився з майбутньою професією				
14	Я планую навчатися у вищому навчальному закладі III-IV рівня акредитації				
15	Я планую навчатися у вищому навчальному закладі I-II рівня акредитації				
16	Планую здобути робочу професію				
17	Після закінчення школи планую працювати				
18	Я відчуваю труднощі у плануванні свого подальшого майбутнього навчання				
19	У плануванні моєї майбутньої професії цінними порадниками для мене є батьки / педагоги				
20	У плануванні моєї майбутньої професії я прислухаюся до точки зору моїх найкращих друзів				
21	У плануванні моєї майбутньої професії я прислухаюся тільки до самого себе				
22	Я нічого не вмію планувати, життя саме визначить подальший мій рух				
IV. МОЄ КЕРУВАННЯ СОБОЮ У НАВЧАННІ ТА ЕМОЦІЙНЕ СТАВЛЕННЯ ДО НЬОГО					
1	Я поводжу себе у навчальній діяльності відповідально, тому що:				
	У мене є відчуття обов'язку перед батьками та педагогами				
	У мене немає бажання скомпрометувати себе в очах інших людей				
	Я зацікавлений у навчанні				
	Я відчуваю неприємні емоції, коли недостатньо якісно виконав завдання чи не виконав його взагалі				
	Мені подобається бути кращим у навчанні				
	Відповідально навчатися мене змушує моя совість				
	Я не хочу почути критику на свою адресу				
	Я отримую задоволення від добре виконаної роботи				
	Мені подобається бути прикладом для інших				
	Я відчуваю залежність від людей, які спонукають мене до навчання				
	Я потребую постійного контролю з боку дорослих				
	Я можу примусити себе вивчити той матеріал, який буде мені зовсім не цікавий				
	Я вчу тільки те, що мені подобається і є цікавим				
	У навчанні я можу перевірити міцність свого характеру				
	Я насолоджуюсь своїм позитивним авторитетом у класі				
2	Моє навчання часто пов'язане з проявом таких емоцій:				
	Інтерес				
	Радість				
	Гнів				
	Презирство				
	Страх				
	Подив				
	Сором				
	Провина				
	Сумнів				
	Подив				
	Задоволення				
	Упевненість				

Досить корисним методом, який може презентувати загальний погляд старшокласників на цілепокладання у навчанні, є визначення загальної тенденції формування його структурних компонентів у класі є метаплан.

Метаплан дозволяє розділити великі та значущі проблемні питання, пов'язані з побудовою нових навчальних цілей у старшокласників, на структурні складові, максимально включаючи кожного учня класу у процес обговорення актуальних питань. Використання метаплан-картки ми рекомендуємо за певною схемою (рис. 3).

Приклад метаплан-картки представлено на рис. 4.

Підводячи підсумки, зазначимо:

- визначальною психологічною особливістю віку ранньої юності (старший шкільний вік) є процес життєздійснення особистості, що детермінується активізованими механізмами цілепокладання;
- психологічна структура навчального цілепокладання у юнацькому віці має досить складну будову, зумовлену ансамблем соціально-психологічних особливостей процесу дорослішання, підготовкою учнів до активного включення у суспільне життя дорослої людини;
- складові навчального цілепокладання визначають індивідуальну своєрідність навчальної діяльності кожного учня;

- індивідуальний характер навчального цілепокладання та його динамічність зумовлюють використання таких методів дослідження, як анкетування та створення метаплан-картки.

Список використаних джерел

1. Костіна В.В. Формування критичного мислення в процесі навчання / В.В. Костіна // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи: Зб. наук. праць. — Х.: ХДПУ, 2000. — Вип. 13. — С. 137—142.
2. Панченко С.М. Особистісне самовизначення старшокласників як психологічна проблема / С.М. Панченко // Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За ред. Максименка С.Д. — К.: ЗАТ «Невтес». — 2000. — Т. 2. — ч. 6. — С. 247—253.
3. Потапчук Л.В. Особистісне самовизначення старшокласників / Л.В. Потапчук // Збірник наукових праць НПУ імені М.П. Драгоманова. Сер. Психологія. — Вип. 1 (8). — К., 2000. — С. 126—130.
4. Собкин В.С. Трансформація цілей і мотивації учень школьників / В.С. Собкин // Социс. — 2006. №8. — С. 106—115.
5. Хуторской А.В. Проблемы и технологии образовательного целеполагания / А.В. Хуторской // Практическая психология и социальная работа. — №2. — 2000. — С. 22—26.
6. Хуторський А.В. Ключові компетенції як компонент особистісно-орієнтованої парадигми освіти / А.В. Хуторський // Народна освіта. — 2003. — № 2. — С. 58—64.
7. Швалб Ю.М. Возрастная психология: Учеб. пособие для студентов вузов и практических психологов / Ю.М. Швалб, И.Ф. Муханова. — Донецк: Норд-Пресс, 2005. — 303 с.

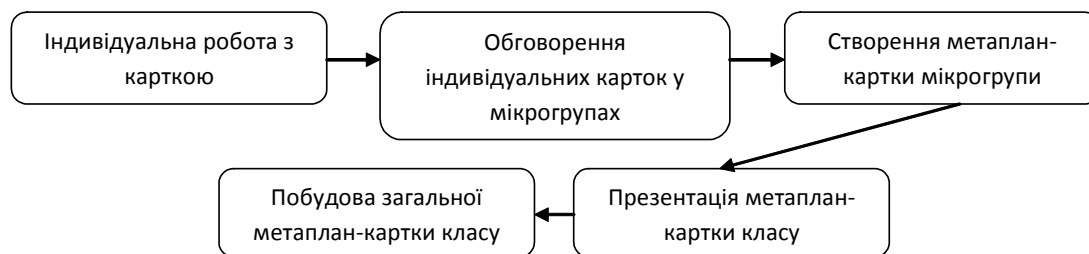

Рис. 3. Схема роботи з метаплан-карткою

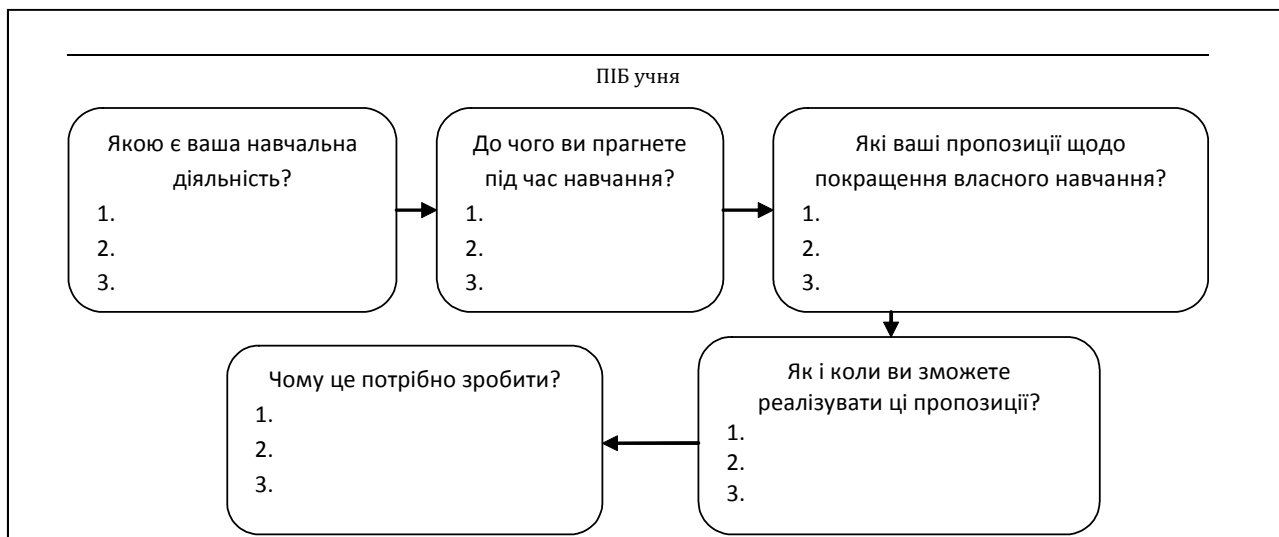

Рис. 4. Метаплан-картка для вивчення особливостей структури навчального цілепокладання у старшокласників

ОПАНАСЕНКО Л. А.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИЗУЧЕНИЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ СТРУКТУРЫ УЧЕБНОГО ЦЕЛЕПОЛАГАНИЯ В ЮНОШЕСКОМ ВОЗРАСТЕ

В статье раскрываются методологические основы изучения психологической структуры учебного целеполагания в юношеском возрасте. Обозначено, что психологическая структура учебного целеполагания имеет уровневую структуру. Исследования психологической структуры учебного целеполагания старшеклассников осуществляется через привлечение учащихся к анкетированию и созданию индивидуальных и групповых метаплан-карт.

Ключевые слова: целеполагание, юношеский возраст, учебное целеполагание, когнитивный уровень, личностный уровень, деятельностный уровень, эмоционально-волевой уровень, анкетирование, метаплан.

OPANASENKO L.

THE METHODOLOGICAL PRINCIPLES IN THE STUDY OF PSYCHOLOGY STRUCTURE OF THE EDUCATIONAL AIM FORMATION IN YOUTH AGE

The article deals with the methodological principles in the study of psychology structure of the educational aim formation in youth age. It is marked that psychology structure of the educational aim formation has the level structure. The research of psychology structure of the educational aim formation of senior pupils is carried out by bringing pupils in questionnaire and creation of individual and group aimplan-maps.

Keywords: aimformation, youth age, educational aim formation, cognitive level, personal level, activity level, emotion-will level, questionnaire, aimplan.

Стаття надійшла до редакції 04.03.2013 року.

УДК 316.613:159.9.016.133:001.12(045)

ПАВЛОВА В. С.

Класичний приватний університет
(м. Запоріжжя)

ПЕРФЕКЦІОНІЗМ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

У статті перфекціонізм розглянуто як напрям психологічних досліджень. Представлені різні підходи щодо визначення змістовних характеристик поняття та сучасні напрями психологічних досліджень.

Ключові слова: перфекціонізм, концепції перфекціонізму, адаптивний та дезадаптивний перфекціонізм.

Культ успіху, процвітання, високих досягнень традиційно розглядається як особливість, властива західному світогляду. Проте і багато українських соціальних інститутів можна назвати «сучасною школою нарцисизму». Так, загальноосвітні та спеціалізовані навчальні заклади з ускладненою програмою й атмосферою конкуренції серед учнів сприяють тому, що величезна кількість дітей та підлітків може набути «комплексу неповноцінності», засвоївши при цьому «фіктивну мету особистої переваги».

У площині сучасних теоретичних та емпіричних досліджень проблеми перфекціонізму більшість дослідників розкривають його як багатовимірний особистісний конструкт, одні параметри котрого пов'язані з конструктивним прагненням особистості до досконалості (нормальним адаптивним функціонуванням), а інші – з патологічним прагненням до довершеності, що може провокувати розлади афективного спектру, знижувати продуктивність діяльності (дезадаптив-

не функціонування). Саме тому вивчення перфекціонізму з його двовекторною спрямованістю набуває у сучасній психології актуального статусу, особливо це стосується питань його психологічного змісту та феноменологічної належності.

Проблема перфекціонізму як психологічна категорія є досить новою. Вона досліджується переважно за кордоном. Останнім часом ця тема висвітлювалася у роботах російських науковців (Н. Гаранян, С. Степанов, І. Грачова, С. Єніколов, Є. Соколова, П. Циганкова, А. Холмогорова, Т. Юдеева, В. Ясная) та українських учених (І. Гуляс, Л. Данилевич, О. Лоза, Г. Чепурна). Основний доробок у дослідженні перфекціонізму належить зарубіжним ученим (Д. Барнс, С. Блатт, Р. Фрост, П. Х'юїтт, Г. Флетт, Д. Хамачек, Д. Боучер, Л. Девідсон, Р. Слейні, Л. Террі-Шорт, Р. Оуенс, П. Слейд).

Поняття перфекціонізму почало з'являтися у науковій літературі у середині ХХ ст. Фактично перфекціонізм як явище психічної спрямованос-